

mint a tanácsi irányítás új formái. 4. Az eredményes kísérletezés érdekében a pedagógiai szerviztevékenységet kellene fejleszteni az oktatáskutatás és az oktatásfejlesztés intézményeivel, a minisztérium ezzel szemben úgy látzik, a központi és a megyei intézeteket törekszik felszámolni. 5. A konferencia résztvevői nem értenek egyet azzal, hogy a minisztérium a 4+8-as iskolaszervezeti modellt favorizálja egyoldalúan, mivel az csak az egyik lehetséges változat lehet. 6. A konferencia elvárja, hogy az oktatásirányítás terveit — oktatási törvény módosítását, az iskolastruktúra kialakítását, a vizsgarendszert, a nemzeti alaptantervet — megvitassák, és az iskolakísérletekben kialakított tapasztalatokat az új magyar iskolarendszeri tervekben realizálják.

Amint láthatjuk, a konferencia elvi álláspontjában kifejezte a minisztérium elképzeléseivel szembeni álláspontját. Ez a kritikus hangvétel volt jellemző a konferencia egyes előadásaira is. A konferencián elhangzott öt korreferátum közül három címében is hangsúlyozta ezt a kritikus szemléletmódot. Botka Lajosné: A pedagógiai kísérletek kritikus pontjai, Mátrai Zsuzsa: A tiszakécskei iskolakísérlet kritikus pontjai címmel tartott előadást. Botka Lajosné a szolnoki Varga Katalin Gimnáziumban végzett kísérlet történetét mutatja be 1971-től. Elemzi a kísérletezési folyamat szakaszait, eredményeit, tanulságait. Az 1971-ben elindult kísérlet lényege a fakultáció volt. Ez vezetett el 1975-ben a Stúdium Generale, 1974-ben az előrehozott vizsgák kialakításához. 1985-ben a továbbfejlesztést jelentette a két tannyelvű képzés bevezetése, és egyben a tehetségfejlesztés hangsúlyosabbá tétele. Gáspár László korreferátuma valóban kritikus pontokban összegezi a kísérleti iskolák tapasztalatait. Melyek ezek Gáspár László szerint? Ő ezeket sorolja fel: a) a társadalom emberi minősége, az ember társadalmi minőségét; b) az oktatáspolitikai és az iskola fejlesztő tevékenység ütközési lehetőségei; c) közmeg egyezés — a pedagógus szabadsága; d) a változtatás szakadatlan kényszere — a kísérlet azonossága önmagával; e) az iskolakísérlet fennmaradása saját környezetében; f) a szándék és a megvalósítás szükségszerű különbsége; h) a munka, a felelősség, a dicsőség és a kudarc oszthatatlansága; i) a fejlesztés önértékei, és ezek külső értékelése. E fejezetekben Gáspár László a tőle megszokott filozófiai mélységgel és átgondoltsággal, s ugyanakkor az átélt kudarcokkal, keserűségekkel elemzi a pedagógiai kísérletezés ellentmondásait. A következő korreferátum szerzői dr. Klein Sándor és Kiss Julianna: „Modern matematika az általános iskolában” címmel, nagyon szellemesen és újszerűen elemzik a matematikaoktatás megújításának szükségességét és problémáit. Vizsgálják a matematikaoktatás történetét, a

különböző pedagógiai és pszichológiai megközelítéseket a változtatás érdekében, a mit és hogyan tanítsunk kérdését. Röviden összefoglalják a magyarországi komplex matematika-tanítás történetét 1960-tól.

Mátrai Zsuzsa a tiszakécskei iskolakísérlet kritikus pontjairól szólva, elsősorban az értékválasztást említi meg. Fő célkitűzésük: a túlcentralizált iskolaügyben kívántak változást hozni. E kérdésben két álláspontot lát meg nyilvánulni: a liberálisok felfogását, amely a magyar oktatásügy legnagyobb problémájának a hatékonyság hiányát látja, és a demokraták véleményét, akik a probléma gyökerét az egyenlőség hiányában látják. E felfogások különbözősége eltérő iskolakoncepciókhoz és feladatokhoz vezetnek.

Zsolnai József korreferátuma Fejlesztővé, kutatóvá válás esélyei címmel hangzott el. A törökbálinti kísérleti iskola munkáját ismertette — amelynek kezdetét 1985-ben jelöli meg —, rámutat az előzményekre is: 1971-től a nyelvi, irodalmi és kommunikációs kísérletre és az 1981-től kezdődő képességfejlesztő kísérletre. Részletesen ismerteti az egyes programokat, és felsorolja az 50 követő iskola székhelyeit.

A kötet második részében műhelyiskolák címmel, teljes részletességgel adják közre a konferencián bemutatkozott iskolák leírását, elkülönítve a középiskolák és általános iskolák anyagát.

Külön fejezetben olvashatunk a házigazdák címen, a pannonhalmi bencés rend gimnáziumáról, a győri Czuczor Gergely bencés gimnáziumról, a Győr-Sopron megyei kísérletről, egy szakmai szolgáltató jellegű pedagógiai intézet kialakításáról, a helyi iskolafejlesztésekről.

Amint a kötet tartalma is mutatja, hasznos kiadvánnyal gazdagodott a magyar pedagógia szakirodalmi. Nagy segítséget jelent a szerteágazó iskolakísérletekben való eligazodásban, még akkor is, ha ez a kötet sem tartalmazza valamennyi iskolakísérlet ismertetését. Éppen ezért vitatható az alcímként szereplő „első országos” jelző, mivel e témakörben voltak már értekezletek, s ugyanakkor — látva a magyar közoktatásügy alakulását — felvethető, hogy sor kerülhet-e még „második országos” konferencia tartására.

Győr, 1990., 180. p.

DR. BEREZCKI SÁNDOR

A NÉMET MINT ANYANYELV MAGYARORSZÁGON

A hazai szakemberek (mindenekelőtt a nemzetiség-kutatók, pedagógusok és germanisták) számára igen öröndetes, hogy — a münchener Német Nyelvi Intézet és a münchener Goethe Intézet megbízására — a „Német

nyelv Európában és a tengeren túl” című nívósorozat olyan új kötettel gazdagodott, amely a magyarországi német kisebbség nyelvi, történelmi, politikai és kulturális helyzetét taglalja. Figyelemre méltó és üdvözlendő, hogy hazánk az első olyan közép- és kelet-európai ország, amely e fórumon helyet kapott. A mű így mintegy kifejezi a Nyugatnak régióink iránti növekvő érdeklődését, valamint a nemzetiségi, politikai kérdések általános felértékelődését. Különleges aktualitást ad a tanulmánykötetnek, hogy a magyar államnak a kisebbségekkel szembeni eddigi bátoratlan védőintézkedéseit követően, napjainkban a nemzetiségi politika és kutatás látható előrehaladást mutat. Az olvasó ezért is veszi fokozott érdeklődéssel kezébe a kötetet, és azt reméli, hogy a mai helyzetről aktuális információkat szerezhet. Az alábbiakban kíséreljük meg részleteiben szemügyre venni, mennyiben felel meg a szóban forgó publikáció ezeknek az elvárásoknak.

A recenziens első benyomása ambivalens: egyrészt örül, hogy a kötetet rangos külföldi intézmény, a Brüsszeli Többnyelvűség-kutató Intézet szerkesztette, Magyarország kiváló ismerőjének, Peter H. Nelde professzornak a vezetése alatt; másrészt viszont, felmerülhet a kérdés: vajon, miért nem magyar/magyarországi német szerzői kollektíva vállalkozott e „nemzeti” feladatra.

A tartalomjegyzék áttanulmányozása során világossá válik, hogy átgondolt, tudományosan megalapozott koncepció szolgált a kiadvány alapjául, amely a kötet kiegyensúlyozottságát és a vizsgálati elvek kellő súlyozását eredményezte.

M. *Hinderdabl* és P. H. *Nelde* tudományos bevezetője után az első fejezet három tanulmányában a történelmi-politikai megközelítéssel ismerkedhetünk meg. Először *Bellér Béla* ismerteti átfogó dolgozatában a magyarországi németek történetét. Mivel nem utal arra, hogy esetleg korábbi írás utánnomását olvassánk, ezért meglepő, hogy az 1990-ben megjelent mű magasztalja a „szocialista” nemzetiségi politikát: „Az a szocialista nemzetiségi politika mentette meg őket [a magyarországi németeket] a nemzeti haláltól, amely biztosítja további kibontakozásukat és szabad fejlődésüket” (42—43. l.). Az utóbbi évtizedek kisebbségi politikájáról hasonlóan elismerő szavakat olvashatunk a kötet más fejezeteiben is (pl. 227., 290. l.).

A második dolgozatban *Claus Jürgen Hutterer* szemléletesen mutatja be a magyarországi németiség néhány történelmi és nyelvi vonatkozását. Ebben a részben főként a magyarországi német dialektusokról szóló informatív fejtegetések érdemelnek megkülönböztetett figyelmet.

A harmadik tanulmányban *Szende Béla* kísérel meg képet adni a magyarországi néme-

tek nemzetiségi jellemvonásairól — identitásuk, a nyelvhöz, kultúrához, valamint a hagyományokhoz fűződő viszonyuk tükrében. Itt mindenesetre megjegyzendő, hogy a dolgozat kiindulási alapjául szolgáló Kloss-féle terminológiai csoportosítási kategóriák, sajnos, bibliográfiai tekintetben nem kellően dokumentáltak, így nem visszakereshetők. Hiányzik továbbá a forrás „Oksaar utalásai”-ra is (98. l.).

A második nagy témakört *Wild Katalin* írása nyitja, mely a Dél-Magyarországon (főleg a Baranyában) élő németek nyelvi helyzetét elemzi. A cikk, amely a kötet egyik legértelmesebb dolgozata, megvilágítja e terület német nyelvjárásainak keletkezését, majd a magyar köznyelvnek az itteni német dialektusokra gyakorolt lexikai és grammatikai hatását tárgyalja. Ezután szociolingvisztikai megállapítások alapján arra a következtetésre jut, hogy csak az 50—70 éves korosztály az, amelynek minden tagja kétnyelvű, valamint, hogy az életkor csökkenésével a kettős kompetenciájú beszélők száma is jóval alacsonyabb. Összességében azonban minden bizonnyal általánosítható, hogy a szerző megfigyelései alighanem a magyarországi németek csoportjának egészére érvényesek.

Komlósiné Knipf Erzsébet kompetens munkája a garai frank dialektus (Bács-Kiskun megye, Baja járás) szóképzési eszközeit vizsgálja. A szerző rámutat arra, hogy az említett nyelvjárás és a német köznyelv ugyanazon (vagy legalábbis hasonló) szóképzési lehetőségekkel rendelkezik; a különbségek legfeljebb csak ezen lehetőségek felhasználásában mutatkoznak meg. Egyetlen kritikus megjegyzés illethetné mindössze a címet: a „délmagyar” dialektus helyett a „délmagyarországi német” lenne a helyes.

Muráth Judit magyarországi német és magyar származású gimnazisták körében végzett hibaelemzését teszi közzé. Az eredmények azonban — bizonyára a kissé inkohérens gondolatfűzés miatt — nem adnak kellően áttekinthető képet, így kevéssé meggyőzőek. A 133. oldalon megemlített „Metzler/Wild 1980” kötet az irodalomjegyzékben nem szerepel, így e forrás nem ellenőrizhető.

A magyarországi németek írott nyelvről/nyelvhasználatáról *Ingrid Weintritt* tanulmányában olvashatunk. Weintritt a lexikai és grammatikai sajátosságokat a német nemzetiség sajtótermékeiben, valamint (az '50-es és '60-as évek) általános iskolai tankönyvei alapján elemzi, miközben elsősorban az ausztriai német, a „belnémet” (németországi német) és a magyar hatásait nyomatékosítja. A szerző szerint, a kimutatott jellegzetességek háttérben a történeti fejlődés és a magyarországi németek írásbeliségének izoláltsága húzódik. Weintritt összegezve azt állapítja meg, hogy a magyarországi németeknél „a német írott nyelv relikvumszerű meglétéről” beszélhetünk.

A harmadik témacsoport deklaráltan szociolingvisztikai és nyelvpolitikai írásokat tartalmaz. Az oktatási kérdésekben érdekelték örömmel tapasztalhatják azonban, hogy ide sorolták a művelődési szférával kapcsolatos értekezéseket is.

Ezen összefüggésben *Szende Béla* a magyarországi németek nevelési és oktatásügyéről ír, míg *Győri-Nagy Sándor* a kétnyelvű német nemzetiségiek pszicholingvisztikai anyanyelv-változataival foglalkozik.

Bradean-Ebinger Nelu dolgozatával a magyarországi németek nyelvi viselkedésének, valamint a nemzetiségi iskolák kétnyelvűségének problematikájához kíván szólni. Szociolingvisztikai indíttatású cikkének középpontjában a hazai német kisebbségre jellemző triglosszia (háromnyelvűség) áll. Ilyen megközelítésben tárja eléink 220 két- vagy többnyelvű informással végzett feltérképését, azok nyelvhasználatára vonatkozóan.

Kelemen Janka — vizsgálatainak tükrében — egy nyugat-magyarországi óvoda (Brennbergbánya, Győr-Sopron megye) vegyes nyelvű modelljének feltételeit taglalja. Ezt követően (férje) *Győri-Nagy Sándor* tudósít családi kísérletükről: gyermekeik kétnyelvű neveléséről. Erre olyan továbbmutató céllal vállalkoztak, hogy a családon belüli kétnyelvűség segítsé a kisebbségi nyelvek fennmaradását és ápolását.

Uwe Meiners Mecseknádasd és Hajós — mint német nemzetiségi falvak — történeti és jelenlegi nyelvi helyzetét szándékozik feltérképezni. Meglátásait egy 1981-es kéthetes egyetemi hallgatói tanulmányi kirándulás tapasztalataiból meríti.

A következő dolgozatban *Peter Hans Nelde* a magyarországi kétnyelvűség néhány mai aspektusával foglalkozik. Különösen érdekes az „asszimilációra hajlamos” magyarországi németek egybevető besorolása Európa német kisebbségeinek összpolematikájába, éppúgy, mint a jövő perspektíváira vonatkozó gondolatok.

Szende Bélának hazánk kisebbségi politikájáról (és ennek kapcsán németiségünk általános helyzetéről) szóló fejtegetéseit követően *Rudolf Kern* a német anyanyelv magyarországi konszolidációjáról értekezik. A szerző többek között a német anyanyelvi (nem pedig a kétnyelvű) nemzetiségi iskolákért száll síkra, továbbá, a német nyelv megőrzésével kapcsolatban a társadalmi-gazdasági és a tudati aspektusokat taglalja.

A negyedik rész csupán két cikket foglal magába. *Manberz Károly* a magyarországi németek néprajzkutatásának történetét elemzi, míg *Szabó János* a hazai német irodalom problematikájába nyújt rövid betekintést.

A kötetet néhány térkép, német—magyar kétnyelvű helységnévmutató, valamint részletes

— és ezáltal igen értékes — bibliográfia zárja.

A kiadvány egészét illetően, a recenzióban a következő összkép alakult ki: A könyv vitathatatlan tartalmi erőnyeitől eltekintve, bizonyos hiányérzetet kelt(het). Bár az alcím a mai viszonyokra vonatkozó kutatási helyzetképet ígér, a tanulmányok túlnyomó többségénél korábbi munkákról van szó, amelyek (több) évtizedes megfigyeléseket és állapotokat tükröznek. Néhány dolgozatban konkrétan megemlítik, hogy azok már megjelent írások utánnyomásai, illetve változatai (pl. Weintritt: 1966, Hutterer: 1975), míg sokhelyütt ezt expliciten nem mondják ki. A téma ismerői azonban ezekkel a cikkekkkel már nagyrészt találkozhattak más szakfolyóiratokban vagy tanulmánykötetekben. Egyébiránt felmerül az a kérdés is, hogy a viszonylag átfogóan és sokat ígérően megfogalmazott címek ellenére sok tanulmány miért csak parciális kérdésekkel foglalkozik, és nem inkább az illető terület alapproblematikáját vázolja. Így pl. olvashatunk egy gimnáziumi hibaelemzésről, anélkül, hogy a nemzetiségi oktatás általános didaktikai aspektusairól bármit is meg tudnánk. Egy másik (egyébként nagyon értékes) cikk is pl. csupán egyetlen nyelvjárás szóképzési elemeit tárgyalja.

Összegezésképp azonban megállapítható, hogy az ismertetett publikációnak előremutató, úttörő szerep jut. A kötetet információgazdaságának köszönhetően a germanisztikai kutatás, a nemzetiségi oktatás és a művelődésügy szempontjából egyaránt alapműnek tekinthetjük.

(Deutsch als Muttersprache in Ungarn. Forschungsberichte zur Gegenwart. Hrsg. von der Forschungsstelle für Mehrsprachigkeit in Brüssel unter der Leitung von Peter Nelde. Stuttgart: Franz Steiner Verlag 1990, 391. p. [Deutsche Sprache in Europa und Übersee; Bd. 13])

DR. FÖLDES CSABA

AJÁNLO SOROK EGY TESTVÉRLAPRÓL

A Győr-Moson-Sopron Megyei Pedagógiai Intézet kiadásában megjelent *Hogyan tovább?* című módszertani közlöny 1991. 3. számát lapozgatom. Terjedelme szerény, a borító gazdaságos felhasználásával együtt is mindössze tizenhat lapnyi. Természetes, hogy ilyen szerény az ára is (15 Ft), még az egy évre előfizetőknek is csak 75 forintot kell postára feladni (Pedagógiai Intézet, 9022 Győr, Bajcsy-Zsilinszky u, 80—84., OTP-számlaszám 693-366-199), hogy kézhez kaphassák a lapot. Egyébként csak címében új ez a kiadvány, hisz elődje az 1962-ben indult *Hogyan?* című lap volt, amely huszonehét éven át a maga ötvenhárom számával töltötte be azt a szerepet,